

Horváth Zita

Misszionáriusok Magyarországon a 17. században

Tóth István György több mint egy évtizeden át kutatta a katolikus missziós tevékenységet a kora újkori Magyarországon. Kutatásainak eredménye több tucat tanulmány és forráskiadvány, az utóbbiak közül legismertebb a *Relationes Missionariorum De Hungaria Et Transilvania (1627-1707)* és a négy kötetes *Litterae Missionariorum De Hungaria Et Transilvania (1572-1717)*. Jelen munkája (*Misszionáriusok a kora újkori Magyarországon*) a témára vonatkozó fontosabb, nyomtatásban már megjelent tanulmányait adja közre, jelentős módosítással, hiszen kitartó és folyamatos kutatásai során mindig kerültek elő újabb és újabb eredmények, amelyek a művek kibővítését vagy néhány adatának pontosítását igényelték. A még életében tervezett kötet már csak a szerző sajnálatosan korai halála után jelenhetett meg.

A monográfia három tematikus részre tagolódik: az első a Hódoltság területén folyó missziós tevékenységet mutatja be, a második a királyi Magyarország és az Erdélyi Fejedelemség területének misszióival foglalkozik, míg a harmadik a szerzetesrendek szemszögéből elemzi a magyarországi hittérítést. A részek tanulmányokat tartalmaznak, szám szerint tizenötöt, az összefoglalást adó 16. tanulmány a Szent-szék Magyarország-képének változásait tekinti át a 17. században.

A kora újkorban Magyarország különleges helyzetbe került. A mohácsi csatát követően az ország két, majd Buda eleste után

(1541) három részre szakadt. Az ország területén osztozott a Habsburg Birodalom, az Oszmán Birodalom és létrejött az Erdélyi Fejedelemség. A politikai és közigazgatási megosztottság mellett a katolikus egyház számára a legnagyobb problémát és egyúttal kihívást a reformáció rohamos terjedése jelentette. A korábban szinte teljesen katolikus ország Róma számára missziós területté vált, csakúgy, mint az Újvilág. A 16. század közepén Európaszerte megrendült a katolikus egyház pozíciója a reformáció sikereinek hatására, de a földrajzi felfedezések után számolni kellett a pogányok millióival. Az ortodoxok térítése is feladat lett az ortodox egyházzal történt sikertelen unió miatt. A tridenti zsinat után az ellenreformáció, illetve a katolikus megújulás különböző formáival találkozunk. A 16. században Róma kísérletet tett arra, hogy felállítson olyan hivatalt, amelynek a katolikus hit terjesztése és az „eretnekek” visszacsábítása lett volna a feladata. V. Piusz pápa fontosnak tartotta egy római missziós hivatal létrehozását, de törekvése megbukott II. Fülöp spanyol király ellenállásán, ugyanígy járt utódja XIII. Gergely pápa is. De sikert ért el abban, hogy apostoli vizitátorokat küldött az egyes országokba, felmérni a katolicizmus helyzetét. A magyar katolikus egyház történelmének legnagyobb válságát élte ezekben az évtizedekben. A hódoltságban élő katolikusok sora volt a legnehezebb, itt ugyanis a török hódítás

és a reformáció miatt alig maradt katolikus pap. A hódoltsági egyházmegyék katolikus püspökei nem merték felkeresni török uralom alatt élő híveiket, de a török sem engedte be őket a területére. A magyarországi szandzsákokat Bonifacio di Ragusa stagnói püspök, a hódoltság első pápai vizitátora kereste fel. Az életét, hódoltságbeli misszióját dolgozza fel a kötet első fejezete (*Raguzai Bonifác, a Hódoltság első pápai vizitátora 1581-1582*).

1599-ben VIII. Kelemen pápa Santori bíboros hatására megalakította a Congregatio de Propaganda Fide, azaz a Hitterjesztés Szent Kongregációja hivatalát, amely a világ minden katolikus misszióját összefogta, de – főként pénz hiányában – ez a szervezet megszűnt. V. Pál pápa nem szervezte újjá, de uralma alatt (1615-1621) megindultak a magyarországi missziók, mert a tizenöt éves háború után egyre nagyobb szükség volt a katolikus hit terjesztésére. A kötet második fejezete (*Missziópüspökök a magyarországi török hódoltságban*) erről szól. A magyarországi török hódoltságnak hat, belgrádi székhellyel működő missziópüspöke volt, akik, egy világi pap kivételével, mind ferencesek voltak. Az ő működésük bemutatása során feltárul száz év története a magyarországi katolikus megújulás korából.

1622-ben XV. Gergely pápa ismét megalapította a Hitterjesztés Szent Kongregációját, 13 bíboros taggal, közöttük az ekkor legtekintélyesebb kardinálisokkal. Az intézmény bíborosai úgy gondolták, hogy a királyi Magyarországon élő „száműzött” katolikus megyéspüspökök, akik életükben nem látták saját egyházmegyéjüket, illetve annak hódoltság alatti részét, nem alkalmasak a hódoltsági katolikusok irányítására, védelmére. Ezért vált Róma számára oly fontossá a Kongregáció által felügyelt és irányított missziós tevékenység. A monográfia harmadik fejezete ennek kapcsán

Matteo Benlich bosnyák missziópüspök térítőútját kíséri végig (*Egy bosnyák missziópüspök térítőútjai a hódoltságban. Matteo Benlich, 1653-1673*). A szerző őt tartja a 17. század legnagyobb hatású misszionáriusának, aki Eszéktől Gyöngyös-ig bejárta a hódoltságot.

A kötet negyedik fejezete a *Katolikus misszionáriusok a török Temesváron* címet viseli. Temesvár kiemelkedő szerepet játszott a katolikus missziók történetében, a hódoltság első pápai vizitátora, Raguzai Bonifác itt halt meg 1582-ben, és 1716-ban ez volt az utolsóként a török iga alól felszabadult magyar város, katolikus hívekkel és bosnyák ferences plébánossal. Vagyis Temesváron kezdődött és itt is végződött a magyarországi katolikus missziók története. Temesvár mint a török hódoltság egyik legfontosabb közigazgatási, gazdasági és kereskedelmi központja mindvégig vonzó célpontot jelentett a katolikus misszionáriusok számára. A szerző ebben a tanulmányban a 17. századi temesvári missziók történetét tekinti át.

Az első részt záró fejezet a hódoltság utolsó misszionáriusának tevékenységét mutatja be (*Raguzai Lajos, a hódoltság utolsó misszionáriusa*). Az 1699-es karlócai békével ugyan véget ért a 150 éves török uralom, de a Temesköz továbbra is az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartozott, ezért az itteni katolikusok sorsa a 18. század elején is éppen olyan volt, mint korábban. (Temesvár csak 1716 után került vissza keresztény kézre.) A katolikus papok hiánya és az ortodox egyház dominanciája nyomasztotta az itteni katolikusokat. A temesközi katolikusok sanyarú helyzetét ismerte fel Raguzai Lajos, aki 1706-tól előljárói akarata ellenére magánmissziót kezdeményezett Temesváron és környékén.

A második rész négy tanulmánya a királyi Magyarország és Erdély területén fo-

lyó missziós tevékenységet mutatja be. Erdélyben a Hitterjesztés Szent Kongregációja által 1630-ban küldött ferencesek „élesztői” lettek a katolikus felekezett megújulásának. De mivel a Kongregáció csak az Erdély összes nemzete számára idegen bosnyákok közül tudott misszionáriusokat küldeni, ez elindította a boszniai és a magyar ferencesek négy évtizedes háborúságát. A királyi Magyarországon, ahol akadtak püspökök és plébánosok, nem volt olyan szükség a misszionáriusok munkájára, mint a hódoltság területén, ezért a néhány itt megjelent misszionárius nem is hozhatott akkora sikereket. Ugyanakkor a művelt olasz hitértérítők emelték a katolikus egyház presztízsét, közvetlen kapcsolatot teremtettek Róma és a magyar vidéki mezővárosok, kúriák között. Az *Olasz misszionáriusok a 17. századi Magyarországon és Erdélyben* és a *Hittérítés vallásszabadság nélkül. Olasz misszionáriusok és magyar nemesurak a 17. századi Magyarországon* című fejezetek az Erdélybe és a királyi Magyarországra érkező misszionáriusok tevékenységét mutatják be. Az olaszok általában pályafutásuk átmeneti állomásának tekintették a magyarországi missziót, mintegy belépőnek a doktori fokozat megszerzéséhez. Általában háromtól hat évig terjedő időt töltöttek nálunk. Legnagyobb gondjuk az volt, hogy nem értették az itteniek nyelvét, csak latinul tudtak beszélni azokkal, akik szintén ismerték e nyelvet. Ők jelenítették meg a pápa hatalmát Magyarországon, ahol ekkor alig voltak képzett szerzetesek és plébánosok, és bármikor vitába tudtak szállni a protestáns lelkészekkel. A művelődéstörténet számára még az egyháztörténetnél is fontosabb volt az ittlétük, ugyanis magukkal hozták az ekkor Európában legmodernebbnek számító itáliai műveltséget.

A következő tanulmányban (*Könyv és misszionárius a 17. századi Magyarországon és Erdélyben*) azt vizsgálja a szerző, hogy milyen szerepet játszott a magyarországi missziókban az írott szó és a könyv. A misszionáriusok között akadt olyan, akinek a művei kéziratban terjedtek, de olyan is, aki ki tudta nyomtatni művét. A szerző végigveszi azokat a munkákat, amelyeket misszionáriusok írtak, olvastak, gyűjtöttek, de bemutatja például Boncarpi püspök hagyatéki leltárát és könyvtárjegyzékét is. A magyar könyvkultúra számára sokat jelentettek a külföldről érkezett, főként olasz misszionáriusok.

A székelyföldi katolikusok első népszámlálása – Szalinal István bosnyák ferences 1638. évi vizitációja című fejezet zárja a második részt, bemutatva a székely székekben végzett egyházlátogatását. Nemcsak az egyházi viszonyokat jegyezte le, hanem a lakosságot is összeírta, családfők szerint. Szalinal 1638 elején rendkívül részletes és pontos képet rajzolt a székelyföldi katolikus lakosságról.

A harmadik rész három fejezete – *Bosnyák ferencesek a hódoltsági misszióban; Domonkos misszionáriusok a törökkori Magyarországon és Moldvában (A Hitterjesztés Szent Kongregációja római levéltára iratai alapján); A remeterend vándor-misszionáriusa Vanoviczi János, az első pálos misszionárius levelei (1642-1677)* – a missziós tevékenységben élenjáró, Magyarországra is eljutó szerzetesrendeket, illetve azok képviselőit veszi sorra. A hódoltság területén legmeghatározóbb a bosnyák ferencesek térítő munkája volt. Ők viszonylag szabadon mozoghattak a Balkánon és a török uralom alatt álló Magyarországon. Az Oszmán Birodalom területén több szerzetesrend is missziózott. A magyarországi hódoltságban magyar és német jezsuiták, olasz és magyar feren-

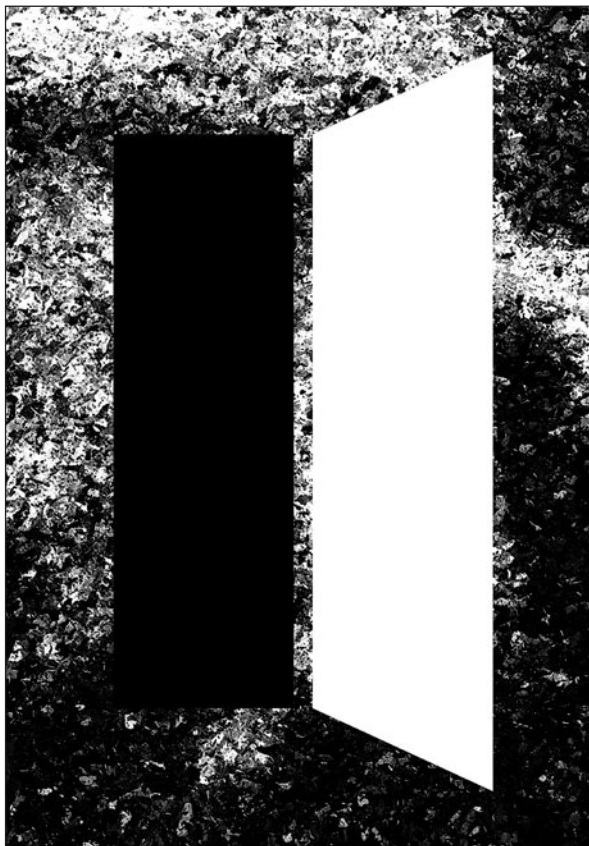

cesek, pálosok és domonkosok, valamint raguzai bencések térítettek.

A kötet utolsó fejezete a Szentszék Magyarország-képének változásait tekinti át. A terepen mozgó misszionáriusok jelentései és levelei, valamint a pápaság irányítói számára ezek alapján készült átfogó jelentések lényeges szerepet játszottak a 17. századi Magyarország-kép alakításában. A Hitterjesztés Szent Kongregációjának

bíborosai úgy gondolták, hogy az általuk küldött művelt és elszánt misszionáriusok alapvető fordulatot hoznak a katolikus egyház számára: az eltévelyedett lakosokat sikerül visszatéríteni az igaz hitre. De ez a várakozásuk a kézzel fogható sikereik ellenére sem vált valóra. A katolikus missziók története ettől függetlenül a kora újkori Magyarország egyház- és művelődéstörténetének fontos része.

(Tóth István György: Misszionáriusok a kora újkori Magyarországon, Balassi Kiadó, Budapest, 2007)

Magam után